

ПО ВЪПРОСА ЗА БЪЛГАРИТЕ ОТ ЕДНА ДОБАВКА КЪМ МАНАСИЕВАТА ХРОНИКА

Калоян Чобанов

През XIV в. по поръчение на българския цар Йоан Александър (1331–1371) е направен среднобългарският превод на „Хрониката“ на Константин Манасий. Неизвестният преводач е нанесъл добавки към текста, които сами по себе си представляват един съществен източник за миналото, отразявайки българското самосъзнание от епохата.

Интерес представлява добавката, която съдържа сведение за времето на император Анастасий (491–518). Тя е следната: „При цар Анастасий българите започнаха да завземат тази земя, като преминаха при Бъдин. А преди това започнаха да завземат долната Охридска земя и след това цялата тази земя. От тръгването на българите досега са изминали 870 години.”¹

Първите коментари на текста са на М. Дринов и К. Иречек. Възрожденският ни историк го свързва с ранните славянски преселвания², а Иречек само отбелязва, че в него не става въпрос за старобългарско предание, а за заемка от хрониката на Йоан Зонара, който пък на свой ред е използвал тази на Теофан Изповедник³. Ю.

Калоян Чобанов е студент във Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“, специалност „История“, II курс.

¹ *Стара българска литература*. Т. III. Исторически съчинения. Състав. и ред. **Ив. Божилов**. София, 1983, с. 281.

² **Дринов, М.** Поглед върху произхождението на българския народ и началото на българската история. // **Дринов, М.** *Избрани съчинения*. Т. I. *Трудове по българска и славянска история*. Под редакцията на Иван Дуйчев. София, 1971, с. 69.

³ **Иречек, К.** История на българите с поправки и добавки от самия автор. София: Наука и изкуство, 1978, с. 104, бел. 30.

Трифонов⁴, а след него и Ив. Дуйчев⁵ споделят донякъде второто становище, но изказват мнение, че старобългарският преводач ще да е добавил нещо и от себе си, използвайки неизвестен за нас извор. От своя страна В. Вълв като че ли приема и двете виждания. Според него добавката е заемка от Зонара и Теофан, примесена с недостигнал до нас източник, но отразяваща последователността на овладяване на българската средновековна територия – първо от славяните⁶. В последните години М. Каймакамова прави едно ново и интересно тълкуване. Тя разделя сведението на две: нападенията при Анастасий и преминаването на Бдин – завземането на Охрид. Второто свърза с движението на Куберовите българи от Панония към Македония⁷. Друг, също по-нов поглед, различаващ се от досегашните, е на П. Добрев. Изследователят приема, че тръгването на българите (т.е. 870-те години) отговаря на 499 г. и победоносното сражение при р. Цурта, респективно, че и първите завземания са започнали тогава⁸.

Цитираната добавка към среднобългарския превод на Манасиевата хроника ще бъде анализирана и коментирана в светлината на посочените историографски изследвания и познатите данни в изворите, като целта на изложението е да се постави въпросът за нахлуванията при император Анастасий I Дикор – най-вече тяхната локация – и да се установи кои са всъщност тези българи от края на V – началото на VI в., за които се пише през първата половина на XIV в.

На първо място е добре да се уточнят в един кратък обзор българските действия на ромейска територия за целия период от началото на управлението на император Зенон (474 г.) до края на това на император Анастасий I (518 г.). Известно е, че в последната четвърт на V в., те са действали само в диоцез Тракия в следните години – 480/481 г.⁹; 486/487 г.¹⁰; 491 г.¹¹; 493 г. (?)¹²; 499 г.¹³ Твърде прецизният в

⁴ **Трифонов, Ю.** Бележки върху среднобългарския превод на Манасиевата летопис. // *Известия на българския археологически институт*, 1923–1924, II, с. 145.

⁵ **Дуйчев, Ив.** Из старата българска книжнина. Т. II. Книжовни и исторически паметници от Второто българско царство. София, 1944, с. 366.

⁶ **Вълв, В.** Из историята на Северозападна България през ранното средновековие. // *Известия на музеите в Северозападна България*, 1983, VIII, 125–126.

⁷ **Каймакамова, М.** Сведения за куберовите българи в българското летописание. // *Studia protobulgarica et mediaevalia europensia. В чест на професор Веселин Бешевлиев*. Велико Търново, 1993, 35–47.

⁸ **Добрев, П.** Сага за древните българи. Прародина и странствания. София, 2005, с. 43.

⁹ *Гръцки извори за българската история*. Т. III. София, 1960, с. 33. Става въпрос за първото сигурно известие за българи на Балканския полуостров. Повикани от император Зенон, българите се сблъскали с готите на Теодорих Страбон (473–481) някъде в диоцез Тракия. Вж. напр. **Бурмов, Ал.** Въпроси из историята на прабългарите. // **Бурмов, Ал.** *Избрани произведения*. Т. I. София, 1968, 55–56; **Петров, П.** Образоване на българската държава. София, 1981, с. 102.

¹⁰ *Латински извори за българската история*. Т. I, София, 1958, 299–300. Най-подробно за това сражение – датировка и локализация: вж. **Бурмов, Ал.** Въпроси из историята на прабългарите, 56–

хрониката си Марцелин Комес съобщава за ново нахлуване в Тракия през 502 г. Това сведение се потвърждава и от по-късните византийски автори – Теофан (IX в.), Скилица-Кедрин (XI–XII в.) и Зонара (XII в.). Различното е, че те прибавят и Илирик към нападнатите територии¹⁴. През 505 г. българите действали в областта на р. Морава, но този път в състава на илирийската войска¹⁵. Българите се споменават от Зонара във връзка със строежа на Дългата стена (наречена от ромеите „паметник на страхливостта“) през 512 г., която според автора била вдигната поради нападенията на българи и скити (= славяни)¹⁶. Две години по-късно българите взели участие в бунта на Виталиан и със същия действали отново в диоцез Тракия¹⁷. Може да добавим и едно нахлуване в Илирик, съобщено единствено от Зонара, при което „ромейите претърпели позорно поражение“¹⁸. Това сведение е със спорна датировка и съществува мнение, че нападението не се е случило през коментирания период¹⁹.

Прегледът показва, че до края на управлението на Анастасий (518 г.) ромейската територия, обект на български действия, е бил изцяло диоцезът Тракия. За нападение над (и) Илирик съобщават по-късни автори – веднъж за 502 г. и втори път с неизяснена година. Самият Илирик към V–VI в. е бил префектура, състояща се

57. Съществува и становище, че същото сведение трябва да бъде свързано с това на Павел Дякон, вж. *ЛИБИ*, I, с. 410 и респ. то да се изнесе извън рамките на империята. Вж: **Божилков, Ив., В. Гюзелев.** История на средновековна България VII–XIV век. Т. I. София, 1999, с. 62.

¹¹ *ЛИБИ*, I, с. 410. Срв. **Сиротенко, В. Т.** Письменные свидетельства о булгарах IV–VII вв. в свете современных им исторических событий. // Славяно-балканские исследования: историография и источниковедение. Москва, 1972, където сражението се датира през 491 г.

¹² *ЛИБИ*, I, с. 312. Сведението е за нощно сражение в Тракия, при което военачалникът Юлиан загинал „промушен от скитски меч“, неоснователно, според нас, приписвано на българите. Вж. **Златарски, В. Н.** История на българската държава през средните векове. Т. III, София, 1918, с. 85. Критика към това твърдение у **Бурмов, Ал.** Въпроси из историята на прабългарите, 64–65.

¹³ *ЛИБИ*, I, с. 313. При наличните данни точната идентификация на р. Цурта е невъзможно да бъде установена. Следвайки едно допускане на В. Томашек и осланияки се единствено на авторитета му, редица изследователи приеха а priori, че ранносредновековната р. Цурта е дн. р. Чорлу-дере. При Томашек обаче няма географска обосновка – той не се занимава с българо-ромейското сражение, а само с етимологията на името „Цурта“. Оправдана критика към виждането му у **Янакиева, Св.** Тракийската хидрономия. София, 2009, 132–133. Вж. също **Петров, П.** Образуване на българската държава, с. 103, бел. 46, където е предложено реката да се търси някъде в дн. Северна България. Намираме за най-резонно р. Цурта да се търси в някоя от западните провинции на диоцез Тракия, в непосредствена близост с границите на префектура Илирик. Само така би се обяснило мобилизирането и походът на такава голяма илирийска армия (15 000 войска и 520 натоварени коли).

¹⁴ *ЛИБИ*, I, с. 313 (Марцелин Комес); *ГИБИ*, III, София, 1960, с. 233 (Теофан Изповедник); *ГИБИ*, VI, София, 1965, с. 202 (Скилица-Кедрин); *ГИБИ*, VII, София, 1968, с. 150 (Йоан Зонара).

¹⁵ *ЛИБИ*, I, 301–302, 313 (Магнус Феликс Енодий, Марцелин Комес).

¹⁶ *ГИБИ*, VII, с. 151.

¹⁷ За участието на българи в бунта на Виталиан най-подробно у **Бурмов, Ал.** Въпроси из историята на прабългарите, с. 60, както и посочените там извори и литература. По-нови изследвания: **Стоянов, Ив.** За бунта на Виталиан и неговите федерати – българи. // *Журнал на исторически и археологически изследвания*, 2014, 3, 13–54.

¹⁸ *ГИБИ*, VII, с. 151.

¹⁹ *ГИБИ*, VII, с. 151.

от диоцезите Дакия и Македония²⁰. В това число сведенията на авторите, ограничени само до споменаване на името Илирик, са крайно неудобни за точното локализиране на български действия там.

Според добавката в среднобългарския превод, българите „започнаха да завземат долната Охридска земя”, което отговаря на териториите около гр. Охрид в диоцеза Македония²¹. В познатите извори от преди XIV в. такова конкретно посочване липсва. Не разполагаме с данни, които да ни посочат български действия в този югозападен ареал на империята.

От друга страна в изворите се отбелязва, че Македония (както, разбира се, и Тракия) изобилства от блага и богатства и средновековните автори не пропускат да споменат вражеските нашествия в нея – готски, хунски и славянски, но нито веднъж български – поне не в тази конкретика, която намираме за другите народи. Разбира се това не е достатъчен аргумент, с който да приемем, че българските нашествия в Илирик не засягат диоцез Македония, но фактът, че западните (подчертано – съвременни) автори пишат за български действия в Тракия и при р. Морава, свидетелстват за някаква отдалеченост. Посочените данни от изворите показват, че в края на V – началото на VI в., българите са действали по Подунавието и са атакували северните области на империята – диоцез Дакия, диоцез Тракия (по-конкретно – провинциите Долна Мизия и Скития).

Повдига се въпросът – ако долната Охридска земя (Македония) по времето на Анастасий не е била обект на български нахлувания, то съществуват ли данни за други народи, които да са извършвали тези нахлувания? По това време хуните отдавна са слезли от историческата сцена, а готите са се изселили в Италия. От друга страна, в научните среди съществува становище, че точно времето на Анастасий е времето на първите славянски нахлувания в империята²².

Марцелин Комес под 493 г. съобщава за едно нощно сражение в Тракия, при което военачалникът Юлиан загинал „промушен от скитски меч”²³. Йоан Зонара,

²⁰ ЛИБИ, I, с. 226 (бел. 3), 229.

²¹ ЛИБИ, I, с. 44 (за гр. Охрид), 229 (за провинциите в диоцез Македония).

²² **Иречек, К.** История на българите, с. 101; **Ангелов, Д.** Образуване на българската народност. София, 1971, с. 111; **Дуйчев, Ив.** Балканският Югоизток през първата половина на VI век. // **Дуйчев, Ив.** Българско средновековие. Проучвания върху политическата и културната история на средновековна България. София, 1972, с. 15; **Петров, П.** Образуване на българската държава, с. 32; **Божилков, Ив., В. Гюзелев.** История на средновековна България, с. 30.

²³ Вж. тук бел. 12. **Иречек, К.** История на българите, с. 101; **Петров, П.** Образуване на българската държава, с. 32, бел. 26. Нахлуването от 493 г. се приема за славянско. **Бурмов, Ал.** Въпроси из историята на прабългарите, 64–65, който на основание на следния пасаж у Марцелин: „379. 2.

както вече беше посочено, пише за издигането на Дългата стена през 512 г. за защита от (българи и) скити²⁴, а се приема и вероятността две години по-късно в бунта на Виталиан да е имало славянско участие²⁵. Тези сведения сочат по-скоро за славянско движение в Тракия (очевидно диоцеза).

Вече към края на Анастасиевото управление в 517 г., отново от Марцелин научаваме за мащабно гетско нахлуване в югозападните Балкани. Тези гети, несъмнено славяни²⁶, опустошили двете Македонии и Тесалия като достигнали чак до Термопилите и Стария Епир²⁷.

Оттам насетне през времето на императорите Юстин (518–527) и Юстиниан (527–565) нахлуванията продължават отново в областите на Илирик. Не може да не направи впечатление това разпределение на територия между атакуващите Илирик славяни и Тракия - българи. Показателно в тази насока е следното сведение на Марцелин, отнасящо се за 530 г.: „Началникът на илирийската пехота и конница Мундо пръв от всички римски военачалници нападнал гетите, които отдавна кръстосвали Илирик, и ги прогонил, като избил твърде много от тях. По-късно обаче, по време на същите консули [1.09.529 – 31.08.530 г., бел. авт.], поменатият военачалник, подтикнат от своята смелост, долетял и в Тракия и, сражавайки се успешно, разбил българите, които я опустошавали, като избил в сражението петстотин от тях.”²⁸

Васил Гюзелев много точно отбелязва: „Не е за пренебрегване и обстоятелството, че при своите нападения през първата половина на VI в. славяните не се насочват към областите, разположени между Дунава и Балкана, а главно

(Теодосий) победил в много големи битки скитските племена алани, хуни и готи”, заключава, че „За Комес Марцелин скитски народи са следователно аланите, хуните и готите”. Бурмов не е обърнал внимание, че в сведението се говори не за всички скитски народи, а само за тези, срещу които Теодосий I (379–395) е воювал. „Скитите” на Марцелин от 493 г. най-общо могат да бъдат варварски народ, вероятно все още непознат за него – нахлул ненадейно към края на века. Но категорично не българи, които той познава със собственото им име.

²⁴ ГИБИ, VII, с. 151. Вж още: **Дуйчев, Ив.** Славяни-скити. // **Дуйчев, Ив.** *Българско средновековие. Проучвания върху политическата и културната история на средновековна България*. София, 1972, където са приведени множество примери за отъждествяването на скитите със славянските народи.

²⁵ Става въпрос за становище, според което се приема за възможно българи и славяни да са действали заедно срещу империята по времето на Анастасий. Но докато участието на българите във Виталиановия бунт е категорично, то това на славяните е несигурно.

²⁶ За отъждествяването на Марцелиновите гети със славяни, вж: **Иречек, К.** История на българите, с. 101; **Дуйчев, Ив.** Балканският Югоизток, с. 17, бел. 7, както и посочените извори и литература; **Ангелов, Д.** Образуване на българската народност, с. 106; **Петров, П.** Образуване на българската държава, с. 32. Срв. ГИБИ, II, София, 1958, с. 311 (При Теофилакт Симоката „гетите, сиреч пълчищата на славяните” – наречени така в духа на архаизиращата тенденция на авторите с името на вече изчезналият народ да се нарича новозаелият същата територия съвременен народ).

²⁷ ЛИБИ, I, с. 316.

²⁸ ЛИБИ, I, с. 318.

подлагат на ограбване и опустошаване земите в южната част на Балканския полуостров. Наличието на типично славянски селищни наименования в съставения в средата на VI в. трактат на Прокопий Кесарийски „За строежите” (напр. Брациста, Губрик, Дурвулиана, Первула, Дебре, Здревин, Рувуста и др.) предполага налагането им в номенклатурата в един сравнително дълъг период.”²⁹

Разбира се, горните данни се отнасят за трайните поселения от края на VI в. В самата добавка към Манасиевата хроника не се говори за българско заселване – става дума за начало на завладяване на територия, край на което е свързан с един по-късен етап. След изложените изворови данни и коментара по тях, може да се каже, че във времето на Анастасий, действията на българи в „в долната Охридска земя” остават под въпрос, докато славянските могат да се считат за сигурни.

След християнизацията на българските земи (IX в.) етническите разлики започват да избледняват и етнонимите „българи” и „славяни” постепенно отстъпват място на политонима „българи” – процес, който до XIVв. е окончателно завършен. Доказателство за това са преводните хроники от периода. Съществуват два по-ранни домашни извора, които в някаква степен показват процеса на тази българизация. В „Слово от Кирил Философ как покръсти българите”, известно в науката и като „Солунска легенда” (XII в.), пише: „И веднъж, когато бях в църквата на великата Александрийска патриаршия, чух отправен към мен от олтара глас, казвайки ми: „Кириле, Кириле, иди в обширната земя и сред славянските народи, наречени българи, защото господ те е определил да ги покръстиш и да им дадеш закон.”³⁰ В друг текст – „Слово за Сивила” (XIII в.), е посочено: „Първият род са словените, сиреч българите, гостолюбиви, смирени, честни, незлобиви, обичащи чуждите и християнството.”³¹

Освен Манасиевата хроника, по повеля на цар Йоан Александър (1331–1371) е направен среднобългарският превод и на Хрониките на Симеон Логотет и Йоан Зонара. Интерес представлява тази на Симеон Логотет, чийто пръв и най-обстоен анализ е направен от В. Н. Златарски. Изследователят отбелязва, че „там, където в гръцкия текст се споменава името „славяни” или „славянска земя”, в нашия превод навсякъде те са заменени с „българи” и „българска земя”. Посочени са съответните места в текста, след което авторът заключава: „Наистина тия места не са твърде много, но са от първостепенна важност, защото те ни показват, че нашият превод е

²⁹ **Божилов, Ив. , В. Гюзелев.** История на средновековна България, с. 30.

³⁰ *Стара българска литература.* Т. I. Състав. и ред. **Донка Петканова.** София, 1981, с. 300.

³¹ *Стара българска литература,* I, с. 104.

бил направен в такава епоха, когато понятията „славяни” и „българи” се идентифицирали.”³²

Заслужава да се коментира и едно известно сведение от „Хронография” на Теофан Изповедник (IX в.), касаещо катастрофалното поражение на ромейските войски през 811 г. То е следното: „А Крум, като отсякъл главата на Никифор, набил я на кол много дни за показ на идващите при него племена и за наш позор. След това, като я взел, оголил черепа, обковал го отвън със сребро и като се гордеел, карал да пият от него славянските вождове.”³³

С различни изменения и съкращения, същото е предадено и от по-късни хронисти, при които вместо „славяни” стои „българи”³⁴. Данните на Теофан обаче се приемат за достоверни, предвид това, че авторът е съвременник на описваните събития. А за сведенията на останалите се счита, че те го ползват като източник³⁵. Поради тези съображения историографията е приела, че текстът със „славянските вождове” у Теофан отговаря на историческата действителност.

Приведените примери показват, че процесът на т.нар. българизация, започнала към IX в. и продължила до средата на XIV в., може да се смята за окончателно завършен. Очевидно за авторите на преводните хроники е напълно нормално да причисляват славянското минало към своето настояще, без това по никакъв начин да рефлектира върху тяхното ясно българско самосъзнание.

Разбира се, не може да се подмине въпросът за първоизвора или първоизворите, използвани в добавките към среднобългарския превод на Манасиевата хроника. Може да се смята обаче за доказано, че авторът им е имал под ръка освен добре познатите ромейски (най-вече Теофан и Зонара) и недостигнали до нас домашни извори³⁶. И тук не става въпрос само за обичайното позоваване на

³² **Златарски, В. Н.** Известия за българите в хрониката на Симеон Метафраст и Логотет. // **Златарски, В. Н.** Избрани произведения. Т. I, София, 1972, с. 374.

³³ *ГИБИ*, III, с. 283.

³⁴ *ГИБИ*, IV, София, 1961, с. 54 (Георги Монах); *ГИБИ*, VI, с. 65 (Скилица-Кедрин); *ГИБИ*, VII, с. 163 (При Йоан Зонара става дума само за „подвластни” на Крум, без определяне народността им). Вж. и *Стара българска литература*, III, с. 295, където също стои „българи” вм. „славяни” при добавката за управлението на Никифор I Геник (802–811).

³⁵ **Златарски, В. Н.** История на българската държава, I, 336–337, бел. 29. Изследователят приема Теофановия текст за първоизвор. Замяната на етноними обяснява с това, че „термините „славянски” и „български” са били вече равнозначни”. Срв. **Бешевлиев, В.** Чаши от череп у прабългарите. // *Годишник на Софийския университет*, книга XXII, 3, София, 1926, 6–7. Той приема, че посъкратеният текст на Йоан Зонара се явява съкращение не на Теофановия, а на недостигнал до нас извор. Бешевлиев реконструира приблизително този неизвестен извор въз основа на Теофан и Зонара.

³⁶ Най-подробен анализ за това, вж. у **Трифонов, Ю.** Бележки върху среднобългарския превод, 141–148; срв. **Дуйчев, Ив.** Из старата българска книжнина, II, 366–370; **Божилков, Ив.** Седем етюда по Средновековна история. София, 1995, 223–224.

авторитети, а и за едно внимателно наблюдение върху последната добавка (за времето на император Василий II (976–1025)). Тя гласи: „От този цар Василий българското царство попадна под гръцка власт чак до Асен, българския цар”³⁷. Още големият изследовател на фамилията на Асеновци Ив. Божилов съпоставя сведенията за възцаряването на братята Петър и Асен и установява, че домашните извори познават само Асен I Белгун като български цар и възобновител на държавата³⁸, обстоятелство, което показва употребата на домашни данни от среднобългарския преводач. Добавката за българските действия при Анастасий е така различна от познатите извори, така неповторима откъм съдържание, че трудно бихме се усъмнили в принадлежността ѝ към родната книжнина.

В добавката към Манасиевата хроника се съобщава, че след като завзели долната Охридската земя (области на диоцез Македония), българите завзели и „цялата тази земя”. Тук несъмнено, както и В. Вълков посочва, трябва да се разбира търновската земя³⁹. Същото се потвърждава и от следващата добавка към хрониката, нанесена за времето на Константин IV Погонат (668–685): „При този цар Константин българите преминаха през Дунава и отнеха от гърците тази земя, в която живеят и досега, като ги разбиха. Тази земя преди това се наричаше Мизия.”⁴⁰ Тази добавка е ясна и едва ли има нужда от коментар. В нея съвсем накратко са отразени събитията от втората половина на VII в. и образуването на т.нар. Дунавска България. При съпоставяне на двете добавки прави впечатление следното: българският автор посочва две преминавания на Дунав с времево разстояние повече от век и половина. Първото е било насочено към Охридската земя (= Македония), а второто към Мизия (= дн. Северна България).

Тук може да се зададе въпросът – не е ли това отражение на историческата действителност, в която образуването на държава с име България на територията на Балканския полуостров е станало след вече заселено и уседнало славянско население в нея. Положителният отговор е в пълен синхрон не само с чуждите източници, но и с един домашен извор – Български апокрифен летопис от XI в. (с оригинален надслов „Сказание на пророка Исая как бе възнесен от ангел до

³⁷ *Стара българска литература*, III, с. 327.

³⁸ **Божилов, Ив.** Фамилията на Асеновци (1186 – 1460). Генеалогия и просопография. Второ фототипно издание. София, 1994, с. 34. За писаното от Георги Акрополит, което единствено се отклонява от чуждите и доближава до българските извори, Божилов заключава: „Очевидно той (Г. Акрополит, бел. моя, К.Ч.) не следва традицията на Хониат, а друга, която е твърде близка до българската”.

³⁹ **Вълков, В.** Из историята на Северозападна България, с. 125.

⁴⁰ *Стара българска литература*, III, с. 284.

седмото небе”). В него се говори за първоначално заселване на българи отсам Дунав при „цар Слав”, след който идва друг – „цар Испор”. Тук няма да навлизаме в дълбочина, но трябва да се отбележи, че в историографията този текст почти единодушно се тълкува като отражение на славянското начало по днешните български земи преди идването на Аспарух⁴¹.

Така вероятността историческата действителност за първоначалното славянско заселване да е отразена в цели два извора от домашното летописание е напълно реална. От приведените извори и изследвания, след техният анализ и коментар, може да се заключи следното:

1. Липсват конкретни и сигурни сведения, които да потвърдят добавката към Манасиевата хроника, че в периода на управление на Анастасий българи са нахлували в диоцез Македония.
2. Съществуват данни за мащабни славянски нахлувания към края на V – началото на VI в. в диоцез Македония.
3. Към XIV в. в българската книжнина вече се е утвърдила съзнателната замяна на етнонима „славяни” с етнонима „българи”.
4. Изворите, използвани от среднобългарския преводач за нанесените от него добавки, са не само единствено съхранените, но и недостигнали до нас такива.

Анализът на историческите сведения показва, че в първата добавка към среднобългарския превод на Манасиевата хроника, касаеща българската история, авторът е разполагал със сведение (недостигнал до нас текст), в което се е отразявало славянското начало по днешните български земи преди пристигането на Аспаруховите българи през втората половина на VII в. Неизвестният автор, традиционно за епохата, в която е живял и творил, съвсем съзнателно е приписал

⁴¹ *Стара българска литература*, I, 295–296. За „цар Слав” като означение на славяни, вж: **Дуйчев, Ив.** Из старата българска книжнина. Т. I. Книжовни и исторически паметници от Първото българско царство. Второ поправено и допълнено издание. София, 1943, с. 238; **Дуйчев, Ив.** Едно легендарно сведение за Аспарух. // **Дуйчев, Ив.** *Българско средновековие. Проучвания върху политическата и културната история на средновековна България*. София, 1972, с. 126; **Бешевлиев, В.** Началото на българската държава според апокрифен летопис от XI век. // *Средновековна България и Черноморието*. Варна, 1982, 41–42; **Каймакамова, М.** Българска средновековна историопис. София, 1990, с. 125; **Венедиков, Ив.** Медното гумно на прабългарите. II. прераб. изд. Стара Загора, 1995, с. 59; **Тъпкова-Заимова, В., А. Милтенова.** Историко-апокалиптична книжнина във Византия и в средновековна България. София, 1996, с. 203, бел. 8; **Рашев, Р.** Някои добавки и уточнения за езическия период в Българския апокрифен летопис. // *Paleobulgarica/Старобългаристика*, XXIX, 2005, 3, 70–71, където е и критикувано тълкуването на „цар Слав” като „Царят на славата”, предложено от Пл. Цветков. Срв. **Степанов, Цв.** „Цар Слав” и легитимацията на българското царство в „Сказание на пророк Исая”. // *Юбилеен сборник в чест на 60-годишнината на проф. д.ф.н. Христо Трендафилов*. Шумен, 2013, 419–425, където все пак е предложено едно ново и никак не лишено от основание тълкуване на „цар Слав” – като понятие-носител на кодирано послание.

това начало на българския народ, който по това време е смятан за един и същ със славянския⁴².

ON THE USSUE ABOUT BULGARIANS TAKEN FROM A SUPPLEMENT TO THE CHRONICLE OF MANASII

Kaloayan Chobanov

The article tackles the text of the first domestic addendum of the middle-bulgarian translation of the Chronicle of Manasii. In comparison with earlie resources for Bulgarian invasions on the Balkans and based on the conclusion that after the formation of Bulgarian medieval ethnicity home authors do not distinguish the activities of Slavs and those of Protobulgarians the author of this article provides agruments for his conclusion that the "Bulgars" who started capturing the "Land of Ochrid" in the times of Anastaius I are in fact Slavic tribes.

---

⁴² Целта на изложението е да се коментира добавката, както беше посочено още в самото начало. Предвид не просто нестихващия, а все повече нашумяващ въпрос за произхода на българите, считаме, че е от особено значение да се каже: анализът, коментарът и последвалото заключение по никакъв начин не служат за определяне българския етногенезис. Сведението на среднобългарския преводач е отражение на неговото народностно съзнание и разбираня по въпроса, но то не може да се приема с категоричност като съответстващо на историческата действителност.